

Sosyal Bilgilerde Felsefi Düşünce Öğretimi: Güncel Toplumsal Meselelerin Ele Alınmasında Felsefi Düşüncenin Sosyal Bilgiler Öğretimine Entegre Edilmesi

Şükran Geçgel¹

Mehmet Çetin²

Özet

Bu bölümde felsefi düşüncenin kökenleri, temel özellikleri ve eğitimdeki uygulamalarını ele almak amaçlanmıştır. İnsan doğasının merak etme ve sorgulama eğiliminden doğan felsefi düşünce, Aristoteles, Hobbes, Kant, Spinoza ve Berkeley gibi filozofların katkılarıyla gelişim göstermiştir. Metinde, felsefi düşüncenin kapsamlılık, derinlemesine analiz ve esneklik boyutları açıklanırken; bu özelliklerin bireylerin problemlere yaklaşımında ve eleştirel düşünme becerilerinde nasıl etkili olduğu tartışılmaktadır. Ayrıca, felsefi düşünce öğretiminin, özellikle sosyal bilgiler dersinde güncel olayların ve toplumsal meselelerin ele alınması yoluyla öğrencilerin analitik, sorgulayıcı ve yaratıcı düşünme yeteneklerini geliştirmedeki önemi vurgulanmıştır. Sokratik yöntem, beyin fırtınası ve örnek olay analizi gibi uygulama teknikleri üzerinden, felsefi düşüncenin eğitimdeki yeri ve işlevi detaylandırılarak, bu yaklaşımın etkili vatandaşlık bilincinin geliştirilmesinde kritik bir rol oynadığı sonucuna varılmıştır.

1. Felsefi Düşünce

İnsan, doğası gereği bilinçli bir varlık olarak yaşamı sorgulama ve anlamlandırma çabası içinde hareket etmektedir. Bu sorgulama ve beraberinde gelişen anlamlandırma süreci, felsefi faaliyetlerin temelini oluşturmaktadır. Ünlü Yunan filozofu Aristoteles (MÖ 384-322), felsefenin

1 Doktora Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, sukrangeccell@gmail.com, 0000-0002-7582-6291

2 Dr., mhmt.cetin10@gmail.com, 0000-0002-3065-1969

Antik Yunan'daki doğuşunda, ilk filozofların duyduğu merak ve hayretin belirleyici bir rol oynadığını ifade etmektedir. Benzer şekilde, Hobbes de "Gördüğü olayların sebeplerini araştırmak insanoğlunun doğasına özgüdür, bazıları bunu daha fazla, bazıları ise daha az yapar; ancak herkes en azından kendi iyi ya da kötü kaderinin nedenlerini sorgulayacak kadar meraklıdır." şeklinde ifade etmiştir (Hobbes, 2008). Dolayısıyla, felsefeyle uğraşmak için en temel gereklilik, merak ve hayret etme yeteneği olarak bilinmektedir (Cevizci, 2012 s.4-5). Felsefenin etimolojik kökeni incelendiğinde, Grekçe *Philosophia* (bilgelik sevgisi) teriminin, bilgiyle dost olmayı öngörmesinin yanı sıra ister insan bilgisine ister ilahi bilgiye yönelik olsun, tüm varlıkların kökenini bilmek ve sevmek olarak açıklanmaktadır (Küyel,1976, s.10). Kant, felsefeyi "akla dayalı gerekçelerle meşruiyetini sağlama veya haklılığını ortaya koyma iddiasında bulunan bir zihinsel etkinlik biçimi" olarak tanımlamıştır (Arslan, 2012 s.29). Spinoza'ya göre felsefe, genel bir matematik anlayışı niteliğindeki, Berkeley felsefeyi bilgelik ve doğruluğun eş zamanlı olarak araştırılması olarak açıklamaktadır (Koç, 2009 s.223). Felsefenin, insanın temel uğraş alanlarından biri olması nedeniyle, düşünce tarihinde farklı dönemlerde ve kültürlerde çeşitli bakış açılarına göre şekillendiği görülmektedir. Başka bir ifadeyle felsefi düşünce, insanın evreni, bilgiyi ve varoluşu anlama çabasının temelini oluşturarak, farklı dönem ve kültürlerde çeşitlenen felsefi yaklaşımların ortak paydası olmuştur.

Felsefi düşünce, bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları problemleri çözme sürecinin bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Felsefi düşüncenin, felsefe yapma etkinliğine uygun bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için kapsamlılık, derinlemesine analiz (nüfuz etme) ve esneklik gibi boyutlar önemli bir rol oynamaktadır.

1.1. Felsefi Düşünce Boyutları

Kapsamlılık: Felsefi düşünmenin en belirgin özelliklerinden birisi kapsamlı düşünme, yaşamı veya problemleri bir bütün içerisinde görmeyi açıklamaktadır.

Derinlemesine Analiz (Nüfuz Etme): Karşılaşılan günlük problemlerin çözümünde sorunların temeline inmeyi ifade etmektedir.

Esneklik: Felsefi düşünmeyi ayırt eden üçüncü nitelik, esnek düşünmedir. Psikolojik durumlar ve esneklikten yoksunluk, bazı bireylerin sorunlara yaklaşımını kısıtlayıcı bir etken olmaktadır. Duygusal stres altındaki bireylerin, karşılaştıkları sorunlara sert ve uygun olmayan biçimlerde tepki verdikleri sıklıkla gözlemlenmektedir (Büyükdüvenci, 1984).

Kale (1994)'de felsefi düşüncenin temel boyutlarını; objektif bakış açısı, ontolojik perspektif, analiz ve sentez yetisi, tümevarım ve tümdengelimli düşünme, hoşgörü, eleştirel yaklaşım ve sorgulama olarak açıklamaktadır. Bolay (2007), felsefenin derinlemesine düşünme, sorgulama ve eleştirel bakış açısı boyutlarına dikkat çekmektedir. Benzer şekilde, Gökberk (1990), felsefi düşüncenin kuşkucu, irdeleyici, çözümleyici, eleştirel boyutlarını vurgulamaktadır.

Günümüz bilgi çağında bireylerin karşılaştıkları bilgi ve olayları yüzeysel olarak kabul etmek yerine analiz etmeleri, sorgulamaları ve kendi mantıksal çerçevelerinde değerlendirmeleri açısından, eleştirel düşünme, sorgulama ve mantıklı akıl yürütme becerilerinin geliştirilmesi büyük bir önem taşımaktadır. Bu noktada, felsefi düşünce öğretimi, bireylerin düşünsel yetkinliklerini artırmada kritik bir rol oynamaktadır.

1.2. Felsefi Düşünce Öğretimi

İnsanlık tarihi boyunca felsefe, bireylerin bilgiyi anlama, yorumlama ve değerlendirme süreçlerinde rehberlik eden bir disiplin olmuştur. Günümüz dünyasında ise hızla değişen bilgi akışı ve çeşitli düşünsel yaklaşımlar karşısında bireylerin değişmez kabullerden uzak, esnek ve çok yönlü düşünebilmesi giderek büyük bir gereklilik hâline gelmektedir. Bu bağlamda, felsefi düşünce öğretimi, bireylerin yalnızca akademik başarılarını değil, aynı zamanda toplumsal hayatta bilinçli, etik ve özgür düşünebilen bireyler olarak var olmalarını da sağlamaktadır.

Felsefe, bireylerin yaşamdan ne istediklerini belirlemelerine yardımcı olarak amaç oluşturma, farklı durumlar arasındaki ilişkileri kurma, çeşitli düşünceler üzerine yorum yapma ve önceki görüşlere bağlı kalmaksızın kendi bakış açılarıyla bireysel bir tutum geliştirme süreçlerine katkı sağlamaktadır. Yorum, çıkarım, analiz ve sentez gibi bilişsel becerileri desteklemenin yanı sıra, felsefe duyuşsal açıdan da eğitim sistemimizin önemli bir unsuru olarak öne çıkmaktadır (Kızıltan, 2012 s.335). Felsefi düşünce öğretimi bireylerin sorgulayıcı bir bakış açısı geliştirmelerinde eleştirel düşünme becerilerini de geliştirmektedir. Alkın-Şahin ve Tunca'ya (2015) göre de felsefenin kurallarını ve kaygılarını tanımadan, yöntemlerine başvurmadan ve felsefi tutuma yönelik farkındalık kazandırmadan eleştirel düşünebilen bireyler yetiştirmek oldukça zor olmaktadır. Felsefenin kural, yöntem, ilke ve kaygılarının, düşünme becerisinin gelişimiyle doğrudan bağlantılı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, eleştirel düşünmeyi merkeze almayan bir felsefe öğretimi ya da felsefi tutumu temel almayan bir eleştirel düşünme eğitimi, amacına tam anlamıyla ulaşamayacağını ifade etmektedirler.

Felsefi düşünce öğretiminde bireylerin analitik ve düşünme becerilerini geliştirmek, sorgulayıcı bir bakış açısı kazandırmak amacıyla çeşitli teknikler kullanılmaktadır. Sokratik düşünme, beyin fırtınası, senaryo ve örnek olay analizi bu teknikler arasında yer almaktadır.

1.2.1. Felsefe Düşünce Öğretiminde Kullanılan Bazı Teknikler

1.2.1.1. Sokratik Düşünme

Adını ünlü Yunan filozof Sokrates'ten (M.Ö. 470-399) alan Sokratik öğretim modeli, "disiplinli ve titizlikle yürütülen diyalog" uygulamasına dayanır. Bu modelde konuşmacı, tartışılan konu hakkında çok az bilgiye sahip olduğunu öne sürerek muhataplarını, düşüncelerini sorgulamaya ve verdikleri yanıtlar aracılığıyla ne öğrendiklerini değerlendirmeye yönlendiren düşünsel ve düşündürücü bir tartışmaya dahil etmektedir. Sokratik yöntemin temel amacı, Sokrates'in disiplinli sorgulama yaklaşımıyla bireylerin kendi fikirlerini mantıksal olarak analiz etmelerini ve bu fikirlerin geçerliliğini değerlendirmelerini sağlamaktır (Durhan, 2021).

1.2.1.2. Beyin Fırtınası

Beyin fırtınası, bir sorunu çözmek, karar almak, hayal gücünü kullanarak düşünmek ve yeni fikirler üretmek için başvurulan yaratıcı bir yöntem olarak açıklanmaktadır (Güven, 2011: 191; Demirel, 2006: 85). Bazı araştırmacılara göre beyin fırtınası, yüksek kaliteli fikirler oluşturma açısından diğer tekniklere kıyasla daha az etkili görünse de grubun kaynaşmasını destekleyen, yaratıcı düşünmeyi teşvik eden ve eğlenceli bir öğrenme süreci sunan bir yöntemdir (Brocker-Dove 2000:226).

1.2.1.3. Örnek Olay

Örnek olay, bireylerin sosyal olayları analiz etmelerine ve değerlendirmelerine imkân tanıyarak, sonuçlara doğrudan ulaşmak yerine kendi çabalarıyla ulaşmalarını sağlayan ve bilgiyi içselleştirmelerine yardımcı olan yapılandırıcı yaklaşıma uygun bir öğretim yöntemi olarak kabul edilmektedir. Örnek olaylar, bireyin bir sorunla karşılaştığında nasıl bir tutum sergilemesi gerektiğini ve bu soruna hangi çözümleri üretebileceğini anlamasına yönelik deneyimler sunmaktadır (Kabapınar, 2009, s.66).

2. Sosyal Bilgilerde Felsefi Düşünce Öğretimi

İnsanoğlunun hem eğiten hem de eğitilen bir varlık olduğu düşünüldüğünde, "İnsan doğası nedir?" sorusu felsefi açıdan büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü yaşamın anlamı ve amacı, insanın eylemleri ve

doğasıyla doğrudan ilişkilidir (Bayat-Usta, 2024 s.80). Eğitim süreci de insan doğasına bağlı olarak şekillenmekte ve felsefi düşünce, eğitiminin nasıl olması gerektiği konusunda önemli bir rehber olmaktadır. Eğitim-öğretim sürecinde özellikle sosyal bilimlere bünyesinde barındıran sosyal bilgiler dersi de öğrencinin bir sosyal bilimci gibi çalışarak sorgulama yapması ve problemleri çözmesini gerektirmektedir. Ayrıca, etkili vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan sosyal bilgiler dersi içeriğinde yer alan demokrasi, hak, eşitlik gibi soyut kavramların anlaşılması, sorgulama, eleştirel düşünme ve farklı bakış açıları geliştirme becerisi gerektiren felsefeden beslenmektedir (Kaya, 2020, s.71).

Günümüzde ise felsefe insanın kendisiyle ilgili sorunlarından, teknoloji gibi dışsal etmenlerin yarattığı değişimlere, bu tür değişimlerle başa çıkmaya kadar pek çok önemli güncel konu üzerinde durmaktadır (Kızıltan ve İnanç, 2024 s.509). Toplum içerisinde güncel konuların tartışılması, felsefi düşünce öğretimine uygun vatandaşların yetiştirilmesi noktasında sosyal bilgiler dersinin toplumla ilgili konuları merkeze alması ve etkin vatandaşlar yetiştirmek için toplumsal kaynaklardan yararlanarak güncel konuların öğretimini üstlenmesi (Gürdoğan-Bayır, 2010, s. 13), felsefi düşünce öğretimi üzerinde etkili bir ders olduğunu söylemek mümkündür.

Dünya üzerinde yaşayan insanlar bilinçli olarak sosyal hareketler ile küresel çapta yaşanan değişimlere uyum sağlamaktadırlar (Körükçü ve Şahingöz, 2020 s.67). Sosyal Bilgiler dersinde de güncel olaylar kullanılarak bireylerin toplumsal sorunlarla karşılaşmaları ve toplumsal yaşama uyum sağlamaları desteklenmektedir. Eğitim-öğretim ortamlarında güncel olaylara yönelik gerçekleştirilen çalışmalar, öğrencilere empati kurma, küresel farkındalık oluşturma, hoşgörüyü geliştirme ve bilinçli bir yurttaş olmanın önemini anlama gibi birçok duyuşsal becerinin kazandırılmasında etkili olmaktadır (Deveci, 2007, s. 420). Sosyal Bilgiler derslerinde güncel konuların öğretimi, demokrasiyi yaşam biçimi haline getirmiş, aktif katılımcı bireyler yetiştirerek eğitimin ve dersin amaçlarının gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu bireyler, ulusal ve uluslararası sorunlara duyarlı, uzlaşmacı çözümler üretebilen, farklılıklara saygılı, eleştirel düşünebilen ve güçlü iletişim becerilerine sahip etkin vatandaşlar olarak topluma ve dünya insanlığına katkı sunabilmektedir (Çopur, 2015, s.16).

Sosyal Bilgiler derslerinde güncel konuların öğretiminde, öğretme-öğrenme süreçlerinde kullanılacak üç temel yaklaşım bulunmaktadır.

Güncel olayların Sosyal Bilgiler dersine ek olarak öğretilmesi: Dersin konusu ile güncel olay arasında doğrudan bir bağlantı kurulmamaktadır.

Genellikle dersin giriş aşaması güncel bir olaya ayrılır, böylece öğrencilerin dikkatleri çekilir ve ardından dersin asıl konusuna geçilmektedir.

Güncel olayların Sosyal Bilgiler dersini desteklemek amacıyla kullanılması: Öğretim sürecinde güncel olaylar, öğretim programını destekleyecek şekilde kullanılır. Diğer bir ifadeyle günün işlenecek konusu ile ilgili güncel bir olay ele alınmaktadır.

Güncel olayların Sosyal Bilgiler konularının temelini oluşturması: Bu yaklaşımda, dersin konuları güncel olaylara dayalı olarak seçilmektedir. Çevre sorunları, sel baskınları, sağlık, güvenlik ve bilimsel yenilikler gibi toplumsal ve evrensel önem taşıyan konular, bu yaklaşımda kullanılabilir (Sağlamgöncü, 2022 s.21).

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında da sosyal bilgiler dersinin toplum ve çevre ile gerçek hayattan yola çıkarak yatay ve dikey ilişkiler göz önünde bulundurularak düzenlendiği, güncel hayata ait kavram ve süreçlerle ilişkilendirilmesi amacıyla güncel konuların öğretiminde ön öğrenmelerin ve gerçek hayatla ilişki kurulması önemli görülmektedir (MEB [Millî Eğitim Bakanlığı], 2024).

Sosyal bilgiler derslerinde güncel olayların ve felsefi düşüncelerin derslere dahil edilmesi, öğrencilerin toplumsal yaşamla bağ kurmalarını ve değişen dünyada anlamlı çözüm önerileri geliştirmelerini teşvik ederek dünya vatandaşlığı; küreselleşme, adalet, eşitlik, çevresel sorunlara duyarlılık, empati ve saygı gibi temel değerleri benimseyen vatandaşların yetiştirilmesine de katkı sağlamaktadır (Uslu ve Çetin, 2022 s.57). Dolayısıyla hem dünyada hem de Türkiye’de sosyal bilgiler dersi özellikle felsefe ve güncel olayların öğretiminde toplumsal sorunlara duyarlı, etik değerleri güçlü ve küresel çapta etkili bireyler yetiştirilmesinde önemli bir işlev yürütmektedir.

3. Sonuç

Felsefi düşüncenin temel bileşenlerini sosyal bilgiler öğretimine entegre etmenin, öğrencilerin toplumsal olayları, güncel meseleleri ve karmaşık toplumsal dinamikleri daha derinlemesine anlamlandırabilmeleri açısından büyük önem taşıdığını ortaya koymaktadır. Sosyal bilgiler dersi, yalnızca tarihsel veya coğrafi bilgiler sunmakla kalmayıp, aynı zamanda bireylerin eleştirel düşünme, sorgulama ve analitik düşünme becerilerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Felsefi düşüncenin kapsamlılık, derinlemesine analiz ve esneklik gibi boyutları, bireylerin sosyal olaylara bütüncül ve sorgulayıcı bir perspektiften yaklaşmalarını sağlayarak, aktif ve bilinçli vatandaşlar yetiştirilmesi noktasında önemli olmaktadır.

Çalışmada, Sokratik yöntem, beyin fırtınası ve örnek olay analizi gibi tekniklerin kullanımı, sosyal bilgiler dersinde felsefi düşünce öğretiminin uygulama örnekleri olarak sunulmuştur. Bu yöntemler, öğrencilerin sadece verilen bilgiyi ezberlemesinin ötesine geçip, kendi düşünce süreçleriyle toplumsal sorunları analiz etmelerini ve çözüm yolları geliştirmelerini mümkün kılmaktadır. Sonuç olarak, felsefi düşünceyi sosyal bilgiler dersi çerçevesinde etkin bir biçimde uygulamak, modern toplumun karmaşık problemlerine yenilikçi ve eleştirel yaklaşımlar geliştirebilen, demokratik ve etik değerlere bağlı bireylerin yetiştirilmesinde hayati bir role sahiptir.

Kaynakça

- Alkın-Şahin, S., & Tunca, N. (2015). Felsefe ve eleştirel düşünme. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 192-206.
- Arslan, A. (2012). *Felsefeye giriş* (16. baskı). Adres Yayınları.
- Bolay, S. H. (2007). *Felsefeye giriş*. Akçağ Yayınları.
- Brocker, K., & Dove, M. (2000). Critique of journal article on group brainstorming for gifted. *Implications of Research on Group Brainstorming for Gifted Education, Roeper Review*, 19(4), 225-229.
- Büyükdüvenci, S. (1984). Felsefi düşüncelerin boyutları. *Eğitim ve Bilim*, 9(49).
- Cevizci, A. (2012). *Felsefeye giriş* (6. baskı). Say Yayınları.
- Çopur, A. (2015). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tartışmalı konuların öğretimine ilişkin düşüncelerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Devceci, H. (2007). Sosyal bilgiler dersinde güncel olayların öğretimine ilişkin öğretmen görüşleri. *Kuram ve Uygulamalı Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6, [Sayfa numaraları eksik].
- Durhan, G. (2021). Eleştirel düşünme: Bir Sokratik sorgulama metodolojisi. *Temaşa: Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 15, 86-97.
- Gökberk, M. (1990). *Felsefe tarihi* (6. baskı). Remzi Kitabevi.
- Gürdoğan-Bayır, Ö. (2010). *Sosyal bilgiler dersinde güncel olaylardan yararlanmanın öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Güven, G. (2011). *Farklı eğitim modelleri kullanılarak uygulanan aile eğitim ve aile katılım programlarının okul öncesi öğretmenlerinin uygulamalarına ve ebeveynlerin görüşlerine etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hobbes, T. (2008). *Leviathan* (C. B. Macpherson, Ed.). Penguin Classics. (Orijinal çalışma 1651'de yayımlandı).
- Kabapınar, Y. (2009). *İlköğretimde hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* (2. baskı). Maya Akademi.
- Kale, N. (1994). Felsefe öğretimi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 27(1), 113-120.
- Kaya, N. B. (2020). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde çocuklar için felsefe: Bir eylem araştırması* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kızıltan, Ö., & İnanç, H. B. (2024). Ortaöğretim felsefe dersi (10. sınıf için) öğretim programına yönelik öğretmen görüşleri: Afyonkarahisar ili örneği. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 508-524.

- Koç, E. (2009). Felsefe nedir? *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 221-231.
- Körükçü, M., & Şahingöz, M. (2020). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin küresel bağlantılar öğrenme alanına yönelik tutumlarının incelenmesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(24), 66-85.
- Küyel, M. T. (1976). Türkiye’de Cumhuriyet döneminde felsefe eylemi. *Ankara. Milli Eğitim Bakanlığı*. (2024). *Sosyal bilgiler öğretim programı Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*. <https://tymm.meb.gov.tr/ogretim-programlari/sosyal-bilgiler-dersi>
- Sağlamgöncü, A. (2022). *Sosyal bilgiler dersinde güncel olay öğretiminde aktif öğrenme tekniklerinin kullanılması: Bir eylem araştırması* (Doktora tezi). Eskişehir.
- Uslu, S., & Çetin, M. (2022). Character and values for world citizenship: The case of social studies prospective teachers. *International e-Journal of Educational Studies*, 6(11), 56-69.
- Usta, N. B. (2024). Eğitim felsefesi ve insan kavramı üzerine bir inceleme. *Disiplinlerarası Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 75-82.

